

залізну капсулу, прив'яжуть поясами, а у капсулі буде знаходитися 6 000 літрів горючої рідини». Робочий сприйме це за тортури. Але, якщо сказати: «Ви зможете переміщатися світом дуже швидко за допомогою транспорту, схожого на птаха, в компанії інших людей», ми подаруємо йому диво. Але незалежно від того, утопію чи антиутопію в цьому побачить робочий, поняття літака не зміниться. Отже, намагання застосувати певний шаблон до всього людства веде до фіаско.

Бачення кінцевого ідеалу – суб'єктивне; вигадати і досягнути результат, що задовольняє всіх – неможливо. Тому ключ до створення утопії вбачаємо у відмові від «винаходження велосипеда» – необхідно навчитися бачити ідеал у тому, що нас оточує. Прийнято вважати, що утопія ніколи не досягалась. Але людство навчилося літати у небі, лікувати важкі хвороби, подорожувати у космос та винайшло електроенергію, але утопією це не назвало. Кожного разу, коли ми кажемо: «Якби у нас була можливість зробити Х», можна бути впевненим, що наступні покоління зможуть зробити Х, але утопія не настане. Головна причина цього закладена в етимології поняття: грец. οὐ + τόπος – «місце, якого немає». Визначення утопії не заперечує її досягнення, але заперечує існування.

Отже, утопія – це не концепт минулого і не концепт майбутнього. Утопія – це сьогодні, якщо ми надто сміливі, щоб дозволити собі так вважати.

Джерела та література

1. Іскандер Ф. З записників. URL: <https://online-knigi.com.ua/page/58562>.
2. Кампанелла Т. Місто Сонця URL: [\[https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3439\]](https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3439)
3. Мор Т. Золота книжечка, така ж корисна, як і забавна, про найкращий устрій держави і про новий острів Утопія. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3752>.
4. М'яка наукова фантастика. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/М'яка_наукова_фантастика

Максименко Ольга

Інститут соціології Національної академії наук України

ШТРИХИ ДО «ЕКОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТА» ПЕРЕСІЧНОГО УКРАЇНЦЯ: СПРИЙНЯТТЯ ПРОБЛЕМ ДОВКІЛЛЯ ТА УЧАСТЬ В ЕКОАТРИБУТИВНИХ ПРАКТИКАХ

Анотація. У першій частині матеріалу наведено результати трьох загальнонаціональних опитувань, присвячених ставленню населення України до екологічних проблем. У другій частині подано стислий опис авторської методики для визначення переважного типу екологічної свідомості особистості.

Ключові слова: проблеми довкілля, соціологічне опитування, відносини «людина–природа».

Abstract. *The first part of the paper presents the findings of three nationwide social surveys focused on the attitudes of Ukraine's population towards environmental issues. The second part gives a brief description of a questionnaire designed by the author in order to determine the prevailing type of worldview with regard to the "human–nature" relationship (anthropo-, bio- or ecocentrism).*

Keywords: *environmental issues, social survey, "human–nature" relationship.*

Вивчення громадської думки щодо стану довкілля передусім має на меті виявити і документально зафіксувати, що саме непокоїть мешканців тієї чи іншої країни [1, 2, 8, 9, 10]. Однак не менш важливо з'ясувати, кого ж пересічні громадяни вважають відповідальними за екологічні питання і що вони самі готові робити задля того, щоб якось виправити ситуацію [3].

Наприклад, згідно з результатами загальнонаціонального опитування, здійсненого дослідницькою компанією «GfK Ukraine» у жовтні 2014 року, 57,3 % українців були стурбовані забрудненням природних водойм, 48,4 % – забрудненням повітря, 34,5 % – проблемою утилізації побутових відходів, 17,8 % – виснаженням природних ресурсів країни, 17,0 % – кліматичними змінами [6, с. 33] (Сума відсотків перевищує 100, оскільки респондентів / респондентці можна було вибрати кілька варіантів відповіді). За шкоду, заподіяну довкіллю, 77,2 % опитаних покладали відповідальність на уряд, 47,4 % – на бізнес-структури, а 61,7 % вважають винними в екологічних негараздах самих громадян [5, с. 37]. У дослідженні, виконаному Центром соціальних і маркетингових досліджень «Socis» у лютому–березні 2017 року (Обидва опитування проводилися в межах реалізації проєкту Програми розвитку ООН та Глобального екологічного фонду «Інтеграція положень Конвенцій Ріо у національну політику України». У першому дослідженні взяло участь 1 200 осіб віком від 18 років з усіх регіонів України. У другому – стільки ж, однак мешканців Автономної Республіки Крим і тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей не опитували), один із блоків питань стосувався участі респондентів у практиках, спрямованих на поліпшення стану довкілля (або, принаймні, на мінімізацію можливої шкоди) [7, с. 34]. Одержані дані показали, що в 2017 році респонденти найохочіше прибирали територію біля свого будинку (62,1 % відповідей), обмежували використання електроенергії (53,3 %) та зменшували щоденне споживання води (43,1 %). Крім того, 42,0 % робили зауваження тим, хто шкодив природі (доволі відрадний факт, оскільки свідчить про небайдужість наших громадян до стану довкілля), і понад третина (36,8 %) не купували фреоновмісних дезодорантів та аерозолів. Серед найменш поширених практик – інформування громадськості через ЗМІ про відомі респондентів / респондентці випадки забруднення довкілля (6,6 %), матеріальна підтримка природоохоронних заходів (7,3 %) та звернення із заявою або листом про забруднення навколишнього середовища до органів державного управління (7,8 %).

На низьку громадську активність пересічних українців та їхню слабку обізнаність зі своїми правами вказують також результати соціологічного

опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва разом із соціологічною службою Центру Разумкова у липні 2015 року. Із 2 100 респондентів лише 2,0 % повідомили про те, що свого часу намагалися захистити свої екологічні права і їм це вдалося. Спроби 3,9 % виявилися невдалими, а 93,1 % узагалі не мали такого досвіду. Вкрай низьким є ступінь залучення населення України до екологічних ініціатив: тільки 1,1 % опитаних були активними учасниками екологічного руху і 8,3 % брали участь у певних екологічних заходах [6].

Вищенаведені цифри стосуються дорослого населення України. А як же ставиться до проблем довкілля молоде покоління, зокрема учні загальноосвітніх шкіл, хто, без перебільшення, формуватиме майбутнє нашої країни? З'ясувати це певною мірою допомагає розроблена автором методика під назвою «Переважаючий тип ставлення до природи». Цей опитувальник складається із 30 блоків тверджень (по три в кожному). Будь-яке твердження відповідає одному із трьох вищезазначених типів екологічної свідомості (ЕС) особистості: а) *антропоцентричному* (згідно з яким найвищою цінністю є людина, а все інше в довкіллі цінне настільки, наскільки корисне їй); б) *природо-* або *біоцентричному* (для носія цього типу ЕС найвищою цінністю є природа, яка має бути збережена в усьому розмаїтті форм і видів – навіть тих, які шкодять людству); в) *екоцентричному* (згідно з класифікацією С. Д. Дерябо та В. А. Ясвіна) (передбачає максимальне задоволення потреб як самої людини, так і всієї природної спільноти).

Респондент має вибрати тільки один варіант відповіді. Нижче (для прикладу) подано два блоки тверджень.

2. А. Природа – це найвища цінність, і її не можна використовувати виключно для землеробства чи заробітку.

Б. Земля, вода, сонце для того й існують, щоб люди вирощували овочі, фрукти, зернові – собі на користь.

В. Використання природних об'єктів у приватному сільськогосподарському виробництві можливе лише за умови збереження екологічної рівноваги.

29. А. Мені подобається регулярно оновлювати свій гардероб, експериментувати зі своїм іміджем. Нова модна річ – найкращий подарунок для мене.

Б. Час від часу свій гардероб, звісно, варто оновлювати. Однак перш ніж щось купувати, непогано було б довідатися про компанію-виробника і технології, які там застосовуються. Адже відомо, що текстильна промисловість серйозно забруднює довкілля.

В. Речі потрібно носити, поки вони не зносяться. Не розумію, як можна відмовитися від речі лише тому, що вона набридла і тобі захотілося купити щось нове. Скільки одягу щодня опиняється на звалищах, забруднюючи довкілля ще більше!

Онлайн-версію методики створено за допомогою «Конструктора тестів» та опубліковано на порталі «Всеосвіта». Подано також правила підрахунку

балів. У листопаді 2020 року було здійснено пробне опитування учнів середніх та старших класів Базилівщинської гімназії Машівської селищної ради Полтавської області під керівництвом педагога-організатора Н. О. Марчук. Результати дослідження будуть опубліковані в окремій статті.

Джерела та література

1. Дергачёв В. Россияне назвали главные экологические проблемы страны. *РБК. РосБизнесКонсалтинг*. URL: <https://www.rbc.ru/politics/06/02/2019/5c59b1709a79478082250bcb> (дата обращения: 07.03.2021).
2. Как алматинцы относятся к вопросам экологии. *Forbes.kz*. URL: https://forbes.kz/life/observation/kakovo_vospriyatie_i_otnoshenie_almatintsev_k_v_oprosam_ekologii (дата обращения: 07.03.2021).
3. Максименко О. О. Як громадяни України оцінюють стан довкілля і що вони готові робити для його поліпшення. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. 2020. Вип. 7(21). Київ: Інститут соціології НАН України. С. 264–271.
4. Максименко О. О. Методика «Переважний тип ставлення до природи. *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodika-perevaznij-tip-stavlenna-do-prirodi-129737.html> (дата звернення: 10.03.2021).
5. Принципи сталого розвитку: що про них знає населення та державні службовці України? (Аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження, автор О. Стегній) / Програма розвитку ООН в Україні, Глобальний екологічний фонд. Київ, 2014.
6. Ставлення населення до питань екології. *Екологія–Право–Людина*. Верховенство права для захисту довкілля. URL: <http://epl.org.ua/announces/stavlennya-naselennya-do-pytan-ekolohiyi> (дата звернення: 07.03.2021).
7. Уявлення населення України про сталий розвиток (Аналітичний звіт за результатами національного соціологічного опитування, автор О. Стегній) / Програма розвитку ООН в Україні, Глобальний екологічний фонд. Київ, 2017.
8. As economic concerns recede, environmental protection rises on the public's policy agenda. *Pew Research Center*. URL: <https://www.pewresearch.org/politics/2020/02/13/as-economic-concerns-recede-environmental-protection-rises-on-the-publics-policy-agenda> (accessed 10.03.2021).
9. Çarkoğlu A. Environmental concerns in Turkey: A comparative perspective. *Neoliberal Turkey and its discontents: Economic policy and the environment under Erdoğan* / Ed. by F. Adaman, B. Akbulut, M. Arsel. London: I. B. Tauris, 2017. P. 147–174.
10. Pawłowski L., Dudzińska M. R. Environmental problems of Poland during economic and political transformation. *Ecological Engineering*. 1994. Vol. 3, Issue 3. P. 207–215. [https://doi.org/10.1016/0925-8574\(94\)90050-7](https://doi.org/10.1016/0925-8574(94)90050-7)